

თედო ღუნდუა, აკაკი ჩიქობავა

**მონეტა, როგორც პროპაგანდის საშუალება
(XII-XVIII საუკუნეების ქართული
ნუმიზმატიკური ძეგლების მიხედვით)**

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომების X ტომში გამოქვეყნდა სტატია – მონეტა, როგორც პროპაგანდის საშუალება (ქართული ნუმიზმატიკური ძეგლების მიხედვით) (თ. ღუნდუა, ა. ჩიქობავა).¹ აქ გთავაზობთ კონკრეტული ნარატივის გაგრძელებას.

გაერთიანებული საქართველოს ძლიერი მეფეები, დემეტრე I (1125-1156 წწ.) და გიორგი III (1156-1184 წწ.), თავიანთ მონეტებზე არაბულ ზედწერილებს, სულთნის და ხალიფას სახელს ათავსებენ. ზოგიერთი მკვლევარი ამას იმით ხსნის, რომ საქართველოს მეფე რაღაც ფორმით მუსლიმ მფლობელზე იყო დამოკიდებული. მაგრამ ასეთი მოსაზრება ყოველად უსაფუძვლოა. დემეტრე I-ის და გიორგი III-ის კონკრეტული ჟესტი ნაკარნახევი იყო წმინდა ეკონომიკური მოტივებით – ქართულ მონეტებს გზა უნდა გაეკვლია მახლობელი აღმოსავლეთის ბაზრებისკენ, ამას კი არაბული ლეგენდა და ხალიფას სახელის მოხსენიება უთუოდ ხელს უწყობდა. ამავე დროს წარწერის შინაარსი იმასაც ატყობინებდა მუსლიმურ სამყაროს, რომ, ვთქვათ, გიორგი III „მეფეთა მეფე“ და „მესიის მახვილი“ იყო. ე.ი. საქმე გვაქვს საქართველოს სამეფოს სიძლიერის საერთაშორისო პროპაგანდასთან. თამარიც (1184-1210 წწ.) „მესიის მიმდევარი“ და „დედოფალი დედოფალთა“, „დიდება ქვეყნისა და სარწმუნოებისა“, არაბულად. გიორგი IV ლაშა (1210-1222 წწ.) „მეფეთა მეფე“ და „მესიის მახვილია“. რუსუდანის ტიტულებიც თამარის ანალოგიურია.

¹ თ. ღუნდუა, ა. ჩიქობავა. მონეტა, როგორც პროპაგანდის საშუალება (ქართული ნუმიზმატიკური ძეგლების მიხედვით). ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. X ტ. თბ. 2016, გვ. 72-98.

დემეტრე I-ის სპილენძის მონეტები.

შუბლი: ცენტრში მოთავსებული ასომთავრული **Ծ**, რომელიც დემეტრეს სახელის ინიციალს წარმოადგენს. ზემოთ და ქვემოთ არაბული ზედწერილი: მეფეთა მეფე. ირგვლივ რკალი და გაურკვეველი არაბული წარწერა.

ზურგი: ორსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი: მაჰმუდ იბნ მუჰამმადი (1118-1131 წწ.). გარშემო ასევე არაბული ლეგენდა, რომელიც ძნელად იკითხება (ტაბ. I №1).²

შუბლი: რვაკუთხედ ფიგურიანი ჩარჩოს ცენტრში ასომთავრული **Ծ**. ჩარჩოს გარეთ არაბული წარწერა: მეფეთა მეფე, მესიის მახვილი – სტილიზებულია და ჩარჩოს ნაწილს წარმოადგენს.

ზურგი: ხუთღერძიანი ვარდულის შინაგან ბუდეებში მოთავსებული არაბული წარწერა გვამცნობს არაბთა ხალიფას ალ-მუქთაფი ლი-ამრ ალლაჰის (1136-1160 წწ.) სახელს, ხოლო გარეგან ბუდეებში არაბულივე ზედწერილი – სელჩუკთა სულთნის ღიას ედ-დინ მასუდის (1133-1152 წწ.) სახელს (ტაბ. I №2).³

დავით V-ის (1155 წ.) სპილენძის მონეტა.

შუბლი: სამსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი, რომლის შემდეგი ფრაგმენტებია შემორჩენილი: მეფეთა მეფე, მესიის მახვილი დავით ..., მარჯვნივ ვერტიკალურად მოთავსებული გაურკვეველი ნიშანი. წრიულ ზაზოვანი რკალის ფრაგმენტი და წრიული ლეგენდის ნაშთი.

ზურგი: სამსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი: მუჰამმადი სულტანი [უდიდესი] ძე მაჰმუდისა (1153-1159 წწ.) (ტაბ. I №3).⁴

² გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი. თბ. 2006, გვ. 201-202, ტაბ. X №62; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი. თბ. 2015, გვ. 39-40; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-XIII საუკუნის ოციანი წლები)/დემეტრე I-ის ემისიები/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

³ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 202, ტაბ. X №63; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 39-40; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-XIII საუკუნის ოციანი წლები)/დემეტრე I-ის ემისიები/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

⁴ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 202-203, ტაბ. X №65; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 40-41; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-XIII საუკუნის ოციანი წლები)/დავით V-ის ემისია/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

განადილოს ღმერთმან ძლევენი მისნი. ირგვლივ რკალი და არაბულადვე გარ-
შემოვლებული მეორე ზედწერილი: განადილოს ღმერთმან დიდება მისი, გა-
ნაგრძოს ჩრდილი მისი და განამტყიცოს კეთილდღეობა მისი (ტაბ. II №6).⁷

თამარის „წესიერი“ ფორმის სპილენძის მონეტები.

შუბლი: მონეტის ცენტრში მოთავსებულია რთული აგებულების ნახაზი – ნიშანი, რომელსაც ბაგრატიონთა საგვარეულო ნიშნად მიიჩნევენ. მარცხნივ და მარჯვნივ ასომთავრულით დაქარაგმებულია თამარისა და დავითის სახელები – **ԺԻ** და **ԾԺ**.
ზემოთ და ქვემოთ ასომთავრულითვე **ԺԻԿԻ** ქორონიკონსა 420 (=1200 წ.).

ზურგი: ოთხსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი: დედოფალი დედოფალთა, დიდე-
ბა ქვეყნისა და სარწმუნოებისა, თამარ, ასული გიორგისა, მესიის მიმდევარი
(ტაბ III №7).⁸

გიორგი IV ლაშას (1210-1222 წწ.) „უწესოდ“ მოჭრილი სპილენძის ფული.

შუბლი: წნული ორნამენტული ჩარჩოს ცენტრში მოთავსებული ასომთავრული
ზედწერილი: **ՂԼԻԴ/ԺԺԿԼԸ** გიორგი, ძე თამარისა. ჩარჩოს შემოვლებული აქვს
ასომთავრული ზედწერილი, **ԺԼԽԻՆԴԸՆԻԴԸԽԻԴՏԻՄԸԸԸԸՆԸՍԸՍԸԸԸՍԸՍԸՍԸ**
სახელითა ღვთისათა იქნა ჭედაი ვერცხლისი ამის ქორონიკონსა 430 (=1210 წ.).
ზურგი: ცენტრში მოთავსებული ოთხსტრიქონიანი არაბული ლეგენდა: მეფე-
თა მეფე, დიდება ქვეყნისა და სარწმუნოებისა, გიორგი, ძე თამარისა, მესიის
მახვილი. გარშემო რკალი. რკალს გარეთ სპარსული ზედწერილი: უწმინდესი
ღმერთის სახელით იჭედა ეს ვერცხლი 430 წელს (ტაბ III №8).⁹

⁷ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 205-206, ტაბ. XI №№71-72; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 44-45; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-
XIII საუკუნის ოციანი წლები)/თამარ მეფის მონეტები მისი ხელრთვით/ქართული
ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

⁸ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 206-207, ტაბ. XI №74; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნა-
წილი, გვ. 46-47; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-
XIII საუკუნის ოციანი წლები)/თამარის და დავითის მონეტები „ბაგრატიონთა
საგვარეულო ნიშნით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატა-
ლოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

⁹ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 208-209, ტაბ. XII №№78-79; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III
ნაწილი, გვ. 47-48; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-

გიორგი IV ლაშას „წესიერად“ მოჭრილი სპილენძის მონეტები.

შუბლი: ოთხსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა: **ⴓⴌⴓ/ⴓⴓⴓⴓⴓⴓⴓ/**

სსსსⴗⴓⴓ/ⴓⴓⴓⴓ გიორგი მეფისა, თამარის ძისაჲსა, ჯავახთუფლისა.

ზურგი: ოთხსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი: მეფე უმაღლესი, დიდება ქვეყნი-
სა და სარწმუნოებისა, გიორგი, ძე თამარისა, მესიის მახვილი (ტაბ. III №9).¹⁰

გიორგი IV ლაშას სპილენძის უნიკალური მონეტა.

შუბლი: მთელი ტანით პირდაპირ მდგარი მეფის გამოსახულება საიმპერატო-
რო გვირგვინით (სტემა), ლაბარუმით მარჯვენა ხელში და ე.წ. ანექსიკაკიით
– მტკრიანი პერგამენტის შეკვრა, მოკვდავის სიმბოლო – მარცხენაში. გამო-
სახულების მარცხნივ და მარჯვნივ შემორჩენილია ასომთავრული ლეგენდის
ფრაგმენტები, რომელიც ასე იკითხება: **ⴌⴓⴓ/ⴓⴓ/სⴓ/.../.../...ⴓ** გიორგი, ძე თა-
მარისი ... 30 ე.ი. ქორონიკონსა 430 (=1210 წ.).

ზურგი: ვარდულის ოთხ ფურცელში მოთავსებული არაბული წარწერა: 606
წელს (=1209/1210 წწ.). ფურცლებს შორის სეგმენტებში მეორე არაბული
ზედწერილი: მეფეთა მეფე გიორგი, ძე თამარისა, მესიის მახვილი. ირგვლივ
რკალი (ტაბ. IV №10).¹¹

რუსუდანის (1222-1245 წწ.) „წესიერად“ მოჭრილი სპილენძის მონეტები.

შუბლი: რთული ორნამენტული ჩარჩოს ცენტრში მოთავსებულია რუსუდანის
ასომთავრულით დაქარაგმებული სახელი – **ⴓⴓⴓ**. მის ზემოთ ამოკვეთილი მცირე
ზომის ხვეული ასევე რუსუდანის მონოგრამაა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ასევე

XIII საუკუნის ოციანი წლები/გიორგი IV ლაშას მონეტები წარწერით „გიორგი
ძე თამარისა“/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი
<http://geonumismatics.tsu.ge>.

¹⁰ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 209, ტაბ. XI
№77; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნა-
წილი, გვ. 49; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-XIII
საუკუნის ოციანი წლები)/გიორგი IV ლაშას მონეტები წარწერით „გიორგი მე-
ფისა . . . ჯავახთუფლისა“/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლა-
ინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

¹¹ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 209-210, ტაბ. XII
№80; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნა-
წილი, გვ. 50; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-XIII
საუკუნის ოციანი წლები)/გიორგი IV ლაშას მონეტები – მეფე საიმპერატორო სა-
მოსელში/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი
<http://geonumismatics.tsu.ge>.

რუსუდანის მონოგრამას წარმოადგენს მონეტაზე მოთავსებული რთული ორნამენტული ჩარჩო, რომლის გარე ზეულების გახსნა გვაძლევს შემდეგ ასოებს: **ⲁⲔⲗⲚ** ე.ი. რუსუდან. ორნამენტის ბუდეებში შემოკლებით თარიღია: **ⲫⲛⲕⲱⲛ** ქორონიკონსა 447 (=1227 წ.).

ზურგი: ოთხსტრიქონიანი არაბული ზედწერილი: დედოფალი მეფეთა და დედოფალთა, დიდება ქვეყნისა, სამეფოსი და სარწმუნოებისა, რუსუდან, ასული თამარისა, მესიის მიმდევარი, განადიდოს ღმერთმან ძლევანი მისნი. გარშემო რკალი (ტაბ. IV №11).¹²

რუსუდანის ვერცხლის მონეტები კომპოზიციით ახლოს დგას ბიზანტიურ ნუმიზმატიკურ ძეგლებთან.

შუბლი: ქრისტეს წელზევითი გამოსახულება პირდაპირ, მოსასხამით, თავზე შარავანდელით. მარჯვენა ხელით ლოცავს, მარცხენა ხელში ბიბლია უჭირავს, რომლის ყდაზე სამი ბურთულაა. **IC XC** მონეტის არეში. ირგვლივ ხაზოვანი რკალი და ასომთავრული გარშემოწერილი: **სⲚⲣⲓⲱⲛⲉⲛⲁⲛⲓⲛⲉⲛⲁⲛⲓⲛⲉⲛⲁⲛⲓⲛⲉⲛⲁⲛⲓ**, ე.ი. სახელითა ღვთისათა იჭედა ქორონიკონსა 450 (=1230 წ.).

ზურგი: რთული ორნამენტული ჩარჩოს ცენტრში, რომელიც მოგვაგონებს თამარ მეფის 1200 წლით დათარიღებულ მონეტაზე ამოკვეთილ ნიშანს, ჩაწერილია ასომთავრული **ⲁⲔⲗⲚ**, ე.ი. რუსუდან. ირგვლივ გარშემოვლებულია არაბული ზედწერილი: დედოფალი დედოფალთა, დიდება ქვეყნისა და სარწმუნოებისა, რუსუდან, ასული თამარისა, მესიის მიმდევარი (ტაბ. IV №12).¹³

შემდგომ საქმე გვაქვს უკვე საქართველოს სამეფოს სისუსტის საერთაშორისო პროპაგანდასთან.

¹² გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 223-224, ტაბ. XIII №86; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 51-52; თ. დუნდუა და სხვ. ქართული საკრედიტო ფული (XII საუკუნე-XIII საუკუნის ოციანი წლები)/რუსუდანის „წესიერად“ მოჭრილი სპილენძის მონეტები/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

¹³ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 224-225, ტაბ. XIII №87-88; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 66-67; თ. დუნდუა და სხვ. ქართველ მეფეთა მონეტები XIII-XIV საუკუნეებში/რუსუდანის ვერცხლის მონეტები იესო ქრისტეს გამოსახულებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

1244/45 წლებში ღმანისის ზარაფხანა უშვებს სპილენძის მონეტებს ღავით ნარინის (1245-1293 წწ.) სახელით.

შუბლი: ცენტრში შეწიალებული მთავრული **Ծ** და **Ը** ღავითის სახელს აღნიშნავს. ირგვლივ სპარსული ზედწერილი: მსოფლიოს მფლობელის, ყაენის მონა, ღავით მეფე.

ზურგი: არაბული ოთხსტრიქონიანი წარწერა: ქალაქსა ღმანისს, ზანგრძლივ ჰყოს იგი ღმერთმან, (წელსა) 642 (=1244/45 წწ.) (ტაბ. V №13).¹⁴

1247 წელს თბილისის ზარაფხანაში ღავით ნარინის სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტები.

შუბლი: მარჯვნივ მიმართული გვირგვინოსანი მეფე-მხედრის გამოსახულება, რომელსაც მარჯვენა ხელში მათრახი უჭირავს. გამოსახულების წინ მონოგრამა, რომელიც ღავითის სახელს აღნიშნავს. აქვეა თარიღი **ԺԿԿԶ**, ე.ი. ქორონიკონი 467 (=1247 წ.). მხედრის უკან ექვსქიმიანი ვარსკვლავი.

ზურგი: ოთხსტრიქონიანი სპარსული ზედწერილი: ძალითა ღვთისათა, მონა გუიუკ-ყაენის მთავრობისა. მეფე ღავითი. ზედწერილის გვერდით მარჯვენა მხარეს სპარსულადვეა მოჭრის ადგილი: იჭედა თბილისს (ტაბ. V №14).¹⁵

იგივე ღავითი მონღოლთა კონტროლს მიღმა, დასავლეთ საქართველოში, სულ სხვანაირად იქცევა. ორი ღავითის (ღავით ნარინი და ღავით ულუ (1247-1270 წწ.)) მონეტების პროტოტიპი ბიზანტიური ნუმიზმატიკური ძეგლებია. ეს მონეტები ქართველთა პროდასავლური სიმპათიების პროპაგანდაა, ისევე როგორც დასავლეთ საქართველოში XIII-XV საუკუნეებში მოჭრილი კირმანეული თეთრი, ტრაპიზონის ასპრების ქართული მინაბამები.

შუბლი: ორი მეფის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ. ორივეს თავზე გვირგვინები (სტემა) ადგას და თვლებით შემკული საიმპერატორო სამოსი

¹⁴ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 228, ტაბ. XIV №93; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 67-68; თ. დუნდუა და სხვ. ქართველ მეფეთა მონეტები XIII-XIV საუკუნეებში/ღავით ნარინის სპილენძის მონეტები შეწიალებული ასოებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

¹⁵ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. I ნაწილი, გვ. 230, ტაბ. XIV №95; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 68-69; თ. დუნდუა და სხვ. ქართველ მეფეთა მონეტები XIII-XIV საუკუნეებში/ღავით ნარინის ვერცხლის მონეტები მხედრის გამოსახულებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

აცვია. მარცხნივ მდგომ წვერულვაშებიან მეფეს მარცხენა ხელში ლაბარუმი უჭირავს, ხოლო მარჯვენა ხელი დონიჯშემოყრილი აქვს. იგივე ლაბარუმი მარჯვნივ მდგომ უწვერო მეფესაც უჭირავს მარჯვენა ხელში, ხოლო მარცხენა ხელი მასაც დონიჯშემოყრილი აქვს. მონეტის მარცხენა და მარჯვენა კიდეებზე ვერტიკალურად განლაგებულია ქართული მთავრული ასოებით შესრულებული ზედწერილი: **ԾԾԳ** და **ԺԺԾ**, რომელიც ასე იშიფრება: დავით მეფე, მეფეთა მეფე დავით.

ზურგი: ტახტზე მჯდომი ღვთისმშობლის გამოსახულება პირდაპირ, რომელსაც თავს წერტილოვანი შარავანდელი ადგას და ნაკეცებიანი სამოსი აცვია. ტახტის სახელურზე დაყრდნობილი მარჯვენა ხელი მკერდზე აქვს მიდებული, მარცხენა ხელით ასევე ტახტის სახელურს უნდა ეყრდნობოდეს. გამოსახულების მარცხნივ, ერთ სტრიქონად, ქარაგმით შესრულებული ასომთავრული ზედწერილია: **ԾԾ** – ე.ი. დედა(ი). მარჯვნივ, მთავრულივე ასოებით, აგრეთვე ქარაგმით, ორ სტრიქონად – **ՈՒԺ ՆԸ** ლუთისა(ი) (ტაბ. V №15).¹⁶

რაც შეეხება ტრაპიზონის ასპრების ქართულ მინაბაძებს, კირმანეულებს, ისინი ძირითადად ორი იმპერატორის მონეტების მიხედვით იჭრება: მანუილ I-ის (1238-1263 წწ.) და იოანე II-ის (1280-1297 წწ.). ქვემოთ ვიძლევი მათ აღწერილობას.

კირმანეული თეთრი, მანუილის სახელიანი ემისიები.

შუბლი: ფეხზე მდგომი წმ. ევგენიოსის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ, შარავანდელით და გრძელნაკეცებიანი წამოსასხამით. მარჯვენა ხელში მას გრძელბუნიანი ჯვარი უპყრია, მარცხენაში – სამოსის ნაკეცები. წმ. ევგენიოსის მარცხნივ და მარჯვნივ ვერტიკალურად განლაგებულია ბერძნული ზედწერილი: **O-A-ΓI/EY-ΓE-NI-O**, ე.ი. წმინდა ევგენიოსი.

ზურგი: ფეხზე მდგომი იმპერატორის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ, რომელსაც თავზე სტემა (საკიდრებიანი საიმპერატორო გვირგვინი) ახურავს და თვლებით მოოჭვილი საიმპერატორო სამოსელი აცვია. მარჯვენა ხელში მას გრძელბუნიანი ლაბარუმი უჭირავს, მარცხენაში – ანექსიაკაია. მარჯვნივ ზემოთ – ღვთაების მაკურთხებელი ხელი. გამოსახულების მარ-

¹⁶ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი. თბ. 2011, გვ. 4-5, ტაბ. I №1; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 123-124; თ. დუნდუა და სხვ. XIII-XV საუკუნეების დასავლურქართული ფული/მონეტები ორი დავითის გამოსახულებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

ცხნივ და მარჯვნივ ვერტიკალურად განლაგებულია ბერძნული ზედწერილი: M-N-A/O-K-MN – მანუილ კომნენოსი (ტაბ. VI №16).¹⁷

კირმანეული თეთრი, იოანეს სახელიანი ემისიები.

შუბლი: წმინდა ევგენიოსის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ, თავზე შარავანდელით და გულმკერდის არეში თვლებით შემკული წამოსასხამით. მარჯვენა ხელში მას გრძელბუნიანი ჯვარი უპყრია, მარცხენაში – წამოსასხამის ნაკეცები, რომლებიც წელის არეში აქვს მოკრეფილი. ბერძნული ზედწერილი ვერტიკალურად არის განლაგებული: Θ-E-Y/ΓE-NI. გარშემო გაცვეთილი წერტილოვანი რკალის ფრაგმენტები.

ზურგი: ფეხზე მდგომი კეისრის გამოსახულება პირდაპირ, თვლებით მოოჭვილი საიმპერატორო სამოსით და სტემით. მარჯვენა ხელში მას მოკლებუნიანი ლაბარუმი უჭირავს. მარჯვენა ზედა კუთხეში – ღვთაების მაკურთხებელი ხელი, ქვემოთ – სოლომონის ბეჭედი, ბერძნული ზედწერილი ვერტიკალურად არის განლაგებული: Θ-O K/N-O. შემორჩენილია წერტილოვანი რკალის ფრაგმენტები (ტაბ. VI №17).¹⁸

კირმანეული თეთრი, ემისიები „კეისარი სამრკალიან სტემაში“.

შუბლი: ფეხზე მდგომი წმინდა ევგენიოსის გამოსახულება პირდაპირ, მას თავზე შარავანდელი ადგას და წმინდანის სამოსი აცვია. მარჯვენა ხელში ჯვარი უპყრია, მარცხენა – ღვთაებების დასავლურქართული ფულის/კირმანეული თეთრი, მანუილის სახელიანი ემისიები/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

ზურგი: კეისრის გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ, თავზე სამრკალიანი გვირგვინი ადგას, რომლის აქეთ და იქით საკიდრებია დაშვებული. კეისარი შემოსილია გრძელი და განიერი სამოსით. მარცხენა ხელი ღვთაებების დასავლურქართული ფულის/კირმანეული თეთრი, მანუილის სახელიანი ემისიები/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

¹⁷ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 17-18, ტაბ. I №2; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 124-125; თ. დუნდუა და სხვ. XIII-XV საუკუნეების დასავლურქართული ფული/კირმანეული თეთრი, მანუილის სახელიანი ემისიები/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

¹⁸ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 18, ტაბ. I №3; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 126-128; თ. დუნდუა და სხვ. XIII-XV საუკუნეების დასავლურქართული ფული/კირმანეული თეთრი, იოანეს სახელიანი ემისიები/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

სოლომონის ბეჭედი. ბერძნული ზედწერილი: ΙΩ-Ο-ΚΟ/Η-Ο (ტაბ. VI №18).¹⁹

კირმანული თეთრი, ემისიები კეისრის წელზევითი გამოსახულებით.

შუბლი: წმინდა ევგენიოსის გამოსახულება წელზევით პირდაპირ. თავზე მას შარავანდელი ადგას და ნაკეცებიანი სამოსი აცვია. მარჯვენა ხელში ლაბარუმი უპყრია, მარცხენაში – ჯვარი, შეიმჩნევა ლეგენდების კვალი.

ზურგი: კეისრის წელზევითი გამოსახულება პირდაპირ სტემაში, შემოსილია სწორი და ირიბნაკეცებიანი კეისრის სამოსით. მარჯვენა ხელში მას უპყრია მოკლეზუნაიანი ლაბარუმი, მარცხენაში – გრძელზუნაიანი ჯვარი. მარჯვენა იდლიის ქვეშ ორი წერტილია, ამავე მხარეს – ფარი, ლეგენდა გადასულია, თუ საერთოდ არ არის ამოკვეთილი?! შეიმჩნევა წერტილოვანი რკალი (ტაბ. VII №19).²⁰

კირმანული თეთრი, ემისია ასომთავრული ნიშნებით.

შუბლი: წმინდა ევგენიოსი ჩვეულებრივ პოზაში, შარავანდელით და გრძელნაკეცებიანი სამოსით. მარცხნივ გაურკვეველი ნიშნებია. მარჯვნივ – ზემოთ ორი ქართული მთავრული ასოა: 𐏂𐏃, ხოლო ქვემოთ ორ სტრიქონად სამი ბერძნული ასოა: ΓΕ-Ο.

ზურგი: კეისრის (მეფის) გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ, თავზე სამრკალიანი გვირგვინი ადგას, რომლის ორივე მხრიდან სამთვლიანი საკიდია დაშვებული (სტემა). კეისარი საიმპერატორო ტანსაცმლითაა შემოსილი. წინ თვლებით შემოსილი ლოროსი აქვს ჩამოშვებული. დონიშუმოყრილ მარცხენა ხელში მოკლეზუნაიანი ლაბარუმი უჭირავს, მარჯვენა ხელი თავისუფალი აქვს. მარცხნივ ვერტიკალურად და ორ სტრიქონად ორი ქართული მთავრული ასოთი შესრულებული ზედწერილი: Φ-Θ (ტაბ. VII №20).²¹

¹⁹ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 18-20, ტაბ. I №4, 6; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 128-130; თ. დუნდუა და სხვ. XIII-XV საუკუნეების დასავლურქართული ფული/კირმანული თეთრი, ემისიები „კეისარი სამრკალიან სტემაში“/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

²⁰ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 19, ტაბ. I №5; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 130-131; თ. დუნდუა და სხვ. XIII-XV საუკუნეების დასავლურქართული ფული/კირმანული თეთრი, ემისიები კეისრის წელზევითი გამოსახულებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

²¹ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 20-22, ტაბ. I №7; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 131-132; თ. დუნდუა და სხვ. XIII-XV საუკუნეების დასავლურქართული ფული/კირმანული თეთრი, ემისია ასომთავრული ნიშნებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

კირმანული თეთრი, ვამეყის I დადიანის (1384-1396 წწ.) ფული
წმინდა ეგგენიოსის გამოსახულებით.

შუბლი: ორნამენტულ ჩარჩოში შებრუნებით მოთავსებული მხედრული წარწერა – ვამეყ.

ზურგი: ადამიანის სქემატური გამოსახულება მთელი ტანით პირდაპირ, როგორც ჩანს, ტრაპიზონის მფარველი წმინდანის, ეგგენიოსის, რადგან მის მარცხნივ და მარჯვნივ შემორჩენილია ბერძნული ზედწერილი: O-E/TE-IN. გამოსახულებას თავზე გვირგვინი უნდა ედგას, რომლის ორივე მხრიდან თითო თვლიანი თითო საკიდა დაშვებული. მარცხნივ გაწვდილ და რკალისებურად მოხრილ მარჯვენა ხელში ბუნი უჭირავს. ის, შესაძლოა, ლაბარუმი ან ჯვარი იყოს (ტაბ. VII №21).²²

საიმპერიო სიმბოლიკა და აღმოსავლეთ ევროპის ჰეგემონობა შემდგომ რუსეთს ხვდა წილად. რუსეთის მოკავშირეობის მაძიებელი **ერეკლე II (1745-1798 წწ.) თავის სპილენძის ფულზე** ორთავიანი არწივის გამოსახულებას ათავსებს.

შუბლი: ასომთავრული შრიფტით გადმოცემული ერეკლეს სახელი: **ᲠᲗᲕᲗ**. ქვემოთ სპარსულად: იჭედა თბილისს და სხვადასხვა თარიღი ჰიჯრით.

ზურგი: ორთავიანი არწივის გამოსახულება. მის ქვემოთ სხვადასხვა თარიღი, მაგ., 1781, 1787, 1789 და სხვ. (ტაბ. VIII №22).²³

ირანულ-ქართული დაპირისპირებისას რუსეთის პასიურობით უკმაყოფილო **ერეკლე 1796 წელს თბილისის ზარაფხანაში უკვე ერთთავიანი არწივის გამოსახულებიან სპილენძის მონეტებს** ჭრის.

შუბლი: ასომთავრულით გადმოცემული ერეკლეს სახელი: **ᲠᲗᲕᲗ**. ქვემოთ სპარსულად: იჭედა თბილისს და თარიღი 1210 (წელი) (=1795/1796 წწ.). ხშირად 1210-ის ნაცვლად ამოკვეთილია 1201 წელი.

²² გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 24-25, ტაბ. I №8; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. III ნაწილი, გვ. 132-133; თ. დუნდუა და სხვ. XIII-XV საუკუნეების დასავლურქართული ფული/კირმანული თეთრი, ვამეყის ფული წმინდა ეგგენიოსის გამოსახულებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

²³ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 131, ტაბ. IX №51; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი. IV ნაწილი. თბ. 2015, გვ. 33-35; თ. დუნდუა და სხვ. ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში/ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ორთავიანი არწივის გამოსახულებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

ზურგი: ერთთავიანი არწივის გამოსახულება. ქვემოთ თარიღი – 1796 წელი (ტაბ. VIII №23).²⁴

ამრიგად, ყველგან, მათ შორის საქართველოშიც, მონეტა პროპაგანდის საშუალებაც იყო.

²⁴ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. II ნაწილი, გვ. 132-133, ტაბ. IX №52; თ. დუნდუა, გ. დუნდუა და სხვ. ქართული ნუმიზმატიკის კატალოგი, გვ. 35-36; თ. დუნდუა და სხვ. ქართველ მეფეთა მონეტები XVIII საუკუნეში/ერეკლე II-ის სპილენძის მონეტები ერთთავიანი არწივის გამოსახულებით/ქართული ნუმიზმატიკის ინგლისურ-ქართული ონლაინ-კატალოგი <http://geonumismatics.tsu.ge>.

ტაბ. I.

1.

2.

3.

ტაბ. II.

4.

5.

6.

ტაბ. III.

7.

8.

9.

ტაბ. IV

10.

11.

12.

ტაბ. V.

13.

14.

15.

ტაბ. VI.

16.

17.

18.

ტაბ. VII.

19.

20.

21.

ტაბ. VIII.

22.

23.

Tedo Dundua, Akaki Chikobava

**COIN AS A MEANS OF PROPAGANDA
(According to the 12th-18th cc. Georgian Money)**

Summary

10th volume of Proceedings, Institute of Georgian History, Faculty of Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, shows “Coin as a Means of Propaganda (According to Georgian Numismatics)” (in Georg. with Engl. Summary) by Tedo Dundua and Akaki Chikobava. Now the story is prolonged.

It might be a bit surprising that Demetre I (1125-1156) and Giorgi III (1156-1184), the mighty kings of the united Georgia, placed Arabic legends, the name of a sultan and Caliph on their coins. Some scholars think this should point to some sort of dependence on a part of the Georgian king towards the Muslim ruler. However, this argument is largely flawed. Such actions of Demetre I and Giorgi III were dictated mainly by economic factors, since the Georgian money had to reach the Middle Eastern markets, and Arabic legends and name of a sultan and Caliph on them would undoubtedly help in it. Simultaneously the contents of the legend conveyed to the Muslim world that both were the “King of the Kings” and the “sword of the Messiah”. i.e. we deal with international propaganda of Georgia’s might. Tamar (1184-1210) also figures as “champion of the Messiah” and “Queen of the Queens”, “glory of the world and faith”, in Arabic. Giorgi IV Lasha (1210-1222) is “King of the Kings” and the “sword of the Messiah”. Queen Rusudan (1222-1245) is styled like her mother, Tamar.

Then we deal with international propaganda of Georgia’s weakness.

David Narin’s (1245-1293) copper coins show him as “slave of Qa’an”, in Persian.

When in Western Georgia, David Narin acted differently. Coins with the effigy of two Davids (David Narin and David Ulugh (1247-1270)) are patterned on the issues of the Byzantine Emperors, John Comnenos (1118-1143) and Michael Palaeologus (1258-1282), showing Georgians’ Occidental aspirations, like Kirmaneuli tetri, the Georgian imitations to the aspers of Trebizond, patterned

mostly on the coins of the two Emperors of Trebizond, Manuel I (1238-1263) and John II (1280-1297).

Gradually, Russia started to dominate Eastern Europe, and Georgian king Erekle II (1745-1798), searching for her support, placed double-headed eagle, already coat of arms of Russia, on his copper coins.

In 1795 Persians captured Tbilisi, the capital. Russians gave no help to Erekle II. Obviously irritated, he substituted double-headed eagle by single-headed eagle on his copper coins.

So, like everywhere, in Georgia coin served also as a means of propaganda.